

Куніцин С.В.

УДК 338.48:334.012

**КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ПОБУДОВИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО
МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ
ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КЛАСТЕРУ**

Вагоме значення туристично-рекреаційної сфери для національної економіки обумовлює доречність та високу народногосподарську цінність розробок, пов'язаних з дослідженням процесів її розвитку та переведення цих процесів на системне і кероване підґрунтя. У цьому зв'язку особливої актуальності набуває обґрунтування концептуального підходу до побудови механізму розвитку підприємств туристично-рекреаційного кластеру (ПТРК) та визначення особливостей його практичного впровадження. Проблемою ідентифікації змісту категорії "механізм" займалась досить численна кількість дослідників (А. Кульман [3], Е. Мінаєв [4], Д. Новіков [5], І. Отенко [6], В. Пономаренко [8], О. Пушкар [7], Б. Райзберг [9]), творчий доробок яких використано при підготовці даної статті.

Метою статті є розвиток теоретико-методологічних засад формування організаційного механізму управління розвитком туристично-рекреаційного кластеру та підприємств туристично-рекреаційної сфери, що формують ядро такого кластеру. Реалізуючи мету статті підтримаємо підхід Т.Ткаченко [10, с. 286] щодо наявності прямого й зворотного зв'язків між механізмом розвитку та механізмом управління певним об'єктом спрямування керівного впливу. Механізм розвитку міститься в рамках розгортання процесу трансформаційних змін туристично-рекреаційної сфери (ТРС), які розподіляються за рівнями ієрархічного представлення ТРК. Приймаючи ж розробки А. Балашова [1, с. 16], управлінський механізм при цьому розглядається через сукупність методів й способів впливу на ТРС, визначених системою цілей й інтересів суб'єкта управління.

Відразу звернемо увагу на недоречність відокремленого розгляду процесів розвитку ТРК та управління розвитком окремого ПТРК, яка пояснюється особливостями туристично-рекреаційної діяльності та поширеністю інтеграційно-коопераційних відносин між ПТРК при формуванні комплексного туристичного продукту. Отже, саме через обов'язковість участі ПТРК в системі зв'язків між учасниками кластеру розглядатимемо механізм розвитку підприємств туристично-рекреаційного кластеру (МРПТРК) та механізм управління розвитком ПТРК (МУРПТРК) в контексті місця окремого ПТРК в діяльності ТРК.

Отже, в розширення гіпотези про доречність розбудови ТРК через забезпечення керованого поширення інтеграційних процесів в рамках кластеризації туристичної галузі додамо пропозицію, що взаємодія ПТРК та мереж діяльності зі створення туристичного продукту (МСТП) під час створення туристичного продукту (ТП) буде більш ефективною, якщо здійснюватиметься з позицій концептуального підходу, який забезпечить керованість й узгодженість коопераційних впливів на фактори розвитку туристичної галузі. Складність розробки такого концептуального підходу міститься в рамках різноманіття тлумачень ТРК й відповідної множинності підходів до організації управління як розвитком кластерних ініціатив, так і функціонуванням ПТРК, що входять до кластеру.

Означена різноманітність поглядів вимагає першочергового визначення змісту та мети організації управління розвитком ТРК та наявних у кластері ПТРК. Перш за все, можна звести мету МРПТРК до забезпечення досягнення бажаного стану організації, як системи, шляхом використання наявних ресурсів. По-друге, слід врахувати й екосистемну компоненту туристично-рекреаційного кластеру. Тут доречним стає орієнтування управлінської діяльності на забезпечення узгодженого (взаємовигідного та компліментарного) співіснування природної (туристично-рекреаційних ресурсів) та антропогенної систем (тут слід взяти лише норму оптимізації діяльності учасників ТРК за критеріями екологічної безпеки та антропогенного навантаження).

Також, по-третє, слід врахувати інтеграційну природу кластеру. Для цього варто скористатися пропозиціями щодо розгляду будь-якої діяльності з позицій єдиного цілого (у випадку мети даного дослідження – з позицій ТРК чи його фрактальних компонентів). Оскільки таке ціле утворюється як об'єднання різних учасників ТРК, то й метою МРПТРК та МУРПТРК постає інтеграція їх підсистем управління в єдину систему. Відповідно, доречність пропонованих механізмів міститься в забезпеченні спільності цілей, інструментарію, важелів впливу, стратегічної орієнтованості ПТРК при реалізації ними узгодженої (консолідованої та динамічної) програми змін, як основи розвитку ТРК.

В-четвертих, надавати опис механізму слід в статичному та динамічному представленні. Якщо статичне представлення розкриває склад елементів механізму, чи перелік субмеханізмів у його складі, то динамічне – розгортання дії цих елементів у часі. За теоретичну основу тут пропонується взяти класичний підхід, який розглядає механізм через ланцюг явищ чи послідовність подій, коли логіка роботи механізму розкривається в послідовності "похідне явище – трансформаційний процес (процес впливу на фактори механізму чи на важливі для ТРК особливості) – кінцеве явище".

Отже, враховуючи означені пропозиції щодо змісту процесів розвитку ТРК та відповідної управлінської діяльності, визначимо розуміння МРПТРК та МУРПТРК. По-перше, означені механізми складається з сукупності елементів, які забезпечують діяльність й розвиток учасників ТРК як певної інтегрованої цілісності. По-друге, ідентифікація елементів означених механізмів має одночасно враховувати їх динамічне й статичне представлення (при цьому виділення об'єктів спрямування керівних впливів співвідноситься з системою та фрактальною ієрархією ролей щодо досягнення бажаних параметрів ТП). По-третє, розробка означених механізмів має враховувати ієрархічний підхід до представлення ТРК. Відповідно треба забезпечити каскадування складових механізмів управління та розвитку за рівнями

**КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ПОБУДОВИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ
РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КЛАСТЕРУ**

"ТРК – МСТП – ПТРК" та врахувати відмінності формування та структурування означених механізмів по відношенню до кластерного утворення порівняно з окремим підприємством чи інтеграційною структурою. В четвертих, слід врахувати подану на рис. 1 наявність взаємообумовленості складових МРПТРК та МУРПТРК.

Далі, для спрощення опису таких розбіжностей та співпадінь елементів механізмів надамо їх формалізованого опису. Оскільки склад елементів механізму буде подібним, а розрізнятиметься лише їх змістове наповнення, далі переважно будемо орієнтуватися на механізм управління розвитком (МУР) кластеру (МУРТРК), мережі діяльності зі створення туристичного продукту (МУРМСТП) та підприємства туристично-рекреаційного кластеру (МУРПТРК). Відповідно з точки зору отримання такого формалізованого представлення пропонується виділити множини важелів ($\{BV\}$) та інструментів управління ($\{IY\}$) з формуванням належного забезпечення процесів розвитку та управління ним ($\{ZP\}$). Кожен з означених елементів буде каскадуватися на пропоновані рівні ієрархії кластеру, через що їх слід розглядати як об'єднання відповідних множин важелів ($BV = \{BV_{ТРК}\} \cup \{BV_{МСТП}\} \cup \{BV_{СТД}\}$), відповідних ним інструментів реалізації управлінського впливу ($IY = \{IY_{ТРК}\} \cup \{IY_{МСТП}\} \cup \{IY_{СТД}\}$) й забезпечення процесів управління ($ZP = \{ZP_{ТРК}\} \cup \{ZP_{МСТП}\} \cup \{ZP_{СТД}\}$).

Окремо наголосимо на включенні як елементу МУР ресурсно-процесної складової туристичної діяльності ($\{RP\} = \{RP_{ТРК}\} \cup \{RP_{МСТП}\} \cup \{RP_{СТД}\}$) яка передбачає перетворення ресурсів учасників туристично-рекреаційного кластеру ($\{PC_{СТД}\}$) та наявних в кластері туристично-рекреаційних ресурсів ($\{TRP\}$) за допомогою узгодженого технологічного підґрунтя ($\{TX_{ТРК}\}$) в певний туристичний продукт ($\{TP_{ТРК}\}$). При цьому, якщо ресурси учасників кластеру можуть диференціюватися в розрізі архітекtonіки учасників, то ТРР та ТП розглядаються лише у консолідованому вигляді. Навіть можна наголосити, що саме сукупність елементів $\{RP_{ТРК}\}$ виступає у якості об'єкта управлінських впливів МУР, розробка яких реалізується певним суб'єктом ($\{CY\}$) з досить складною архітектонікою (саме через це суб'єкт для МУРТРК також задається через відповідну множину). Оскільки ж функціонування будь-якого механізму має підпорядковуватися певній системі цілей (цілі як напрямком перетворень об'єкту управління), то й до складу МУРТРК слід ввести відповідну множину цілей ($\{C\} = \{C_{ТРК}\} \cup \{C_{МСТП}\} \cup \{C_{СТД}\}$). Отже формований механізм управління розвитком пропонується представити у вигляді кортежу:

$$МУР = \langle BV, IY, ZP, RP, PC, TRP, CY, C \rangle \quad (1)$$

При цьому, означений формулою (1) кортеж складових формованого механізму розподімо за ієрархією з рис. 1:

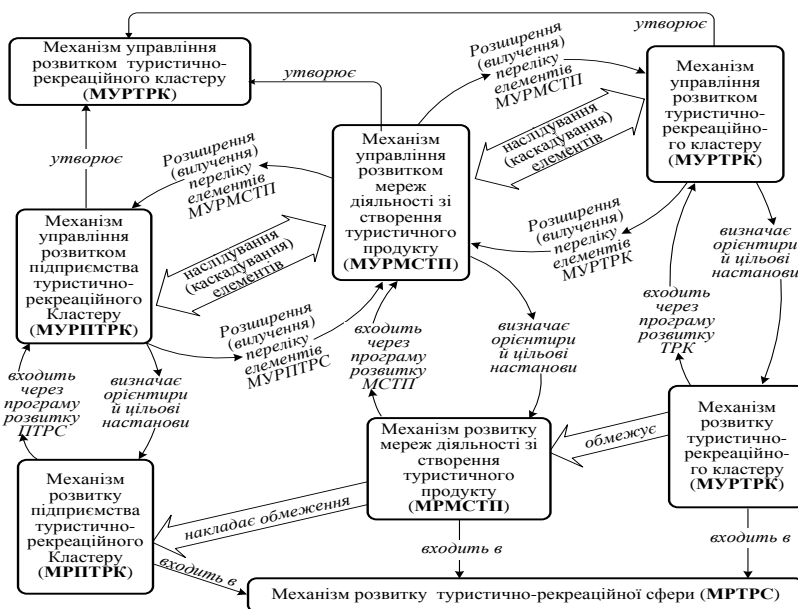
$$МУРТРК = \langle BV_{ТРК}, IY_{ТРК}, ZP_{ТРК}, RP_{ТРК}, PC_{СТД}, TRP, CY, C_{ТРК} \rangle \quad (2)$$

$$МУРМСТП = \langle BV_{МСТП}, IY_{МСТП}, ZP_{МСТП}, RP_{МСТП}, PC_{СТД}, TRP, CY, C_{МСТП} \rangle \quad (3)$$

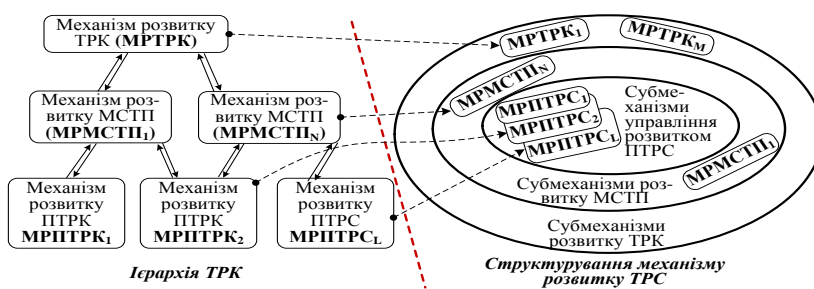
$$МУРПТРК = \langle BV_{ПТРК}, IY_{ПТРК}, ZP_{ПТРК}, RP_{ПТРК}, PC_{СТД}, TRP, CY, C_{ПТРК} \rangle \quad (4)$$

Фрактальний підхід до визначення структури механізму управління розвитком дозволяє говорити про доречність об'єднання складових кортежів (2), (3) та (4) у єдиний механізм управління розвитком туристично-рекреаційного кластеру (МУРТРК), для якого означені механізми (2)-(4) входять як субмеханізми. Зрозуміло при цьому відбувається узгодження й каскадування елементів цих механізмів, зокрема в рамках настанов процесу каскадування концепції BSC (дана концепція прийнята за основу формування системи важелів МУРТРК).

За таких умов, формування будь-якого з наведених механізмів управління розвитком вимагає формалізації у просторовому (структурний зріз), часовому (динамічний зріз) та функціональному (рольовий зріз) вимірах. Узагальнене агреговане представлення таких зрізів по відношенню до МУРТРК подано на рис. 2. Тут звернемо увагу, що формування організаційного механізму управління розвитком підприємств туристично-рекреаційного кластеру має орієнтуватися на розробки А.А. Богданова [1], які безсумнівно склали теоретичне підґрунтя більшості досліджень, пов'язаних з організаційними механізмами. Перш за все, врахуємо розподіл А.А. Богдановим будь-якого організаційного механізму на формуючі та регулюючі субмеханізми. До субмеханізмів, що формують системи А.А. Богдановим відносить кон'югацію (об'єднання чи комбінування комплексів, співробітництво, взаємне переміщення елементів та досягнення діалогу), інгресію (входження елементів одного комплексу в інший) та дезінгресію (утворення нових комплексів через розпад системи). До субмеханізмів регулювання, відповідно, відносяться "консервативний підбір" (відбір певних практик діяльності з минулого досвіду з орієнтацією на збереження організаційної форми), "рухливу рівновагу" (урівноваження впливів та змін відповідними реакціями, спрямованими у протилежному напрямку; рівновага процесів асиміляції та дезасиміляції) та "прогресивний підбір" (збільшення опору та активностей у відповідь на вплив факторів). Означені субмеханізми повною мірою відповідають визначеному змісту організаційної діяльності та мають входити до формованого організаційного механізму.

А) Схема наслідування елементів формованих механізмів.

Б) Фрактальна природа формованих механізмів.

Рис. 1. Взаємообумовленість механізмів розвитку та управління розвитком учасників кластерної взаємодії.

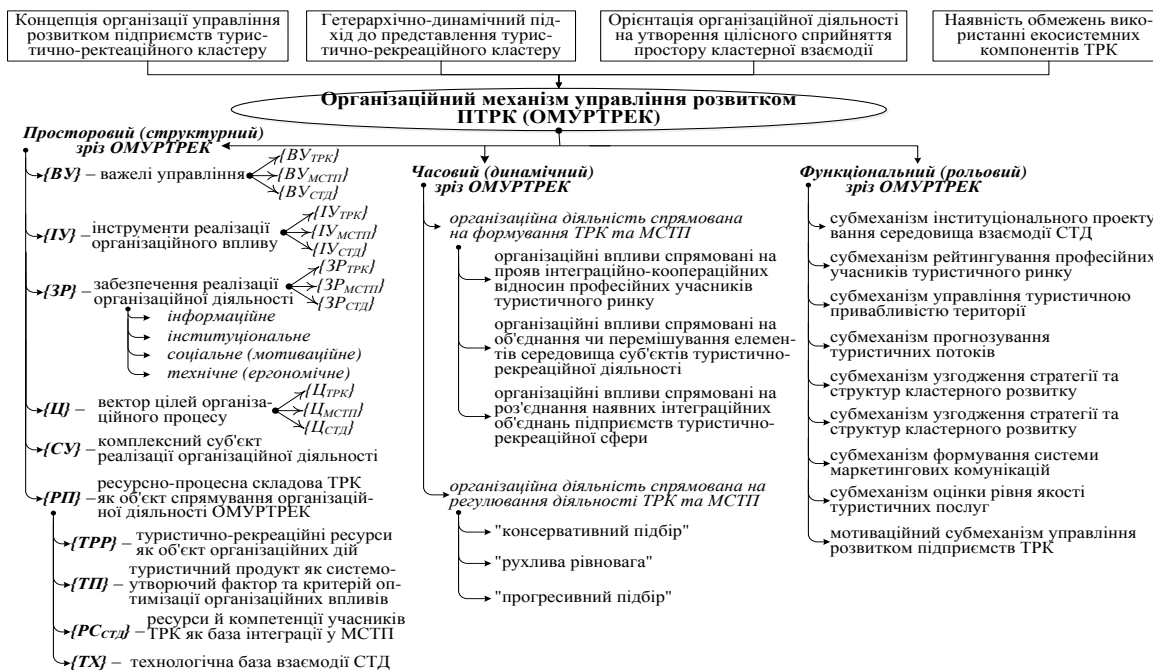
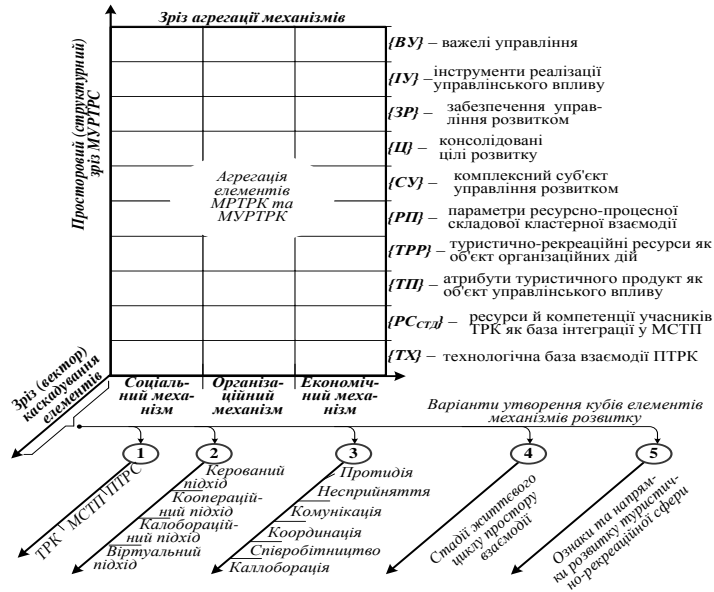

Рис. 2. Структурування організаційного механізму управління розвитком підприємств туристично-рекреаційного кластеру.

Особливістю поданої на рис. 2 схеми є те, що часовий зріз МУРТРК розділяється не лише за плином процесу роботи формованого механізму, а за економічною та організаційною діяльністю. За такої думки автор вважає доречним виділення та окремого розгляду економічного, організаційного та соціально-правового механізмів розвитку та управління розвитком ТРК. Можна навіть наголосити, що змістовно всі інші механізми входять до цих трьох груп. Наприклад, виділення екологічного чи інноваційного

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ПОБУДОВИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КЛАСТЕРУ

механізму не є доречним через введення обмежень на використання екосистемної компоненти (сталість природокористування) та потребу використання інноваційних методів управління, які увійдуть до складу виділених трьох механізмів (до важелів й методів реалізації управлінського впливу). Розвиваючи дане твердження доречним буде співвіднести виділення трьох груп механізмів зі складовими рис. 2. Концептуальний підхід до реалізації подібного співвіднесення представлено на рис. 3.

Рис. 3. Агреговане представлення розподілу елементів механізмів розвитку та управління розвитком ТРС.

Особливістю поданого на рис. 3 концептуального підходу є врахування можливості побудови декількох тривимірних кубів, між якими розподіляються визначені кортежем (1) елементи механізму управління розвитком. Даний підхід змістовно відповідає методології OnLine Analytical Processing аналітичного доступу до даних (тільки в рамках OLAP-кубів містяться не дані, а складові елементи механізмів розвитку та управління розвитком ТРК).

Таким чином, в статті обґрунтовано концептуальний підхід до формування механізму управління розвитком підприємств туристично-рекреаційного кластеру та визначено особливості динамічного представлення його організаційної складової. Разом з тим потребує проведення подальших досліджень визначення змістовного наповнення елементів пропонованого механізму в межах обраної методології OnLine Analytical Processing.

Джерела та література:

1. Балашов А. И. Формирование механизма устойчивого развития фармацевтической отрасли : автореф. дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.05 / А. И. Балашов. – СПб., 2012. – 38 с.
2. Богданов А. А. Очерки организационной науки : [Электронный ресурс] / А. А. Богданов. – Режим доступа : <http://www.metodolog.ru/00051/00051.html>
3. Кульман А. Экономические механизмы / А. Кульман; под общ. ред. Н. И. Хрустальной; [пер. с фр.]. – М. : Прогресс; Универс, 1993. – 92 с.
4. Минаев Э. С. Хозяйственный механизм предприятия: концепция, методы, практика / Э. С. Минаев, А. Р. Винес. – М. : Изд-во МАИ, 1991. – 204 с.
5. Новиков Д. А. Механизмы функционирования многоуровневых организационных систем / Д. А. Новиков. – М. : Фонд "Проблемы управления", 1999. – 161 с.
6. Отенко И. П. Механизм управления потенциалом предприятия : науч. изд. / И. П. Отенко, Л. М. Малярец. – Харьков : Изд-во ХГЭУ, 2003. – 220 с.
7. Пушкарь А. И. Стратегические группы предприятий: концепция, методология, управление : науч. изд. / А. И. Пушкарь, Ю. Е. Жуков, А. А. Пилипенко. – Харьков : ООО "Кросс-Роуд", 2006. – 440 с.
8. Пономаренко В. С. Стратегічне управління підприємством / В. С. Пономаренко. – Х. : Основа, 1999. – 620 с.
9. Райзберг Б. А. Механизм хозяйствования: альтернативы / Б. А. Райзберг. – М. : Знание, 1990. – 64 с.
10. Ткаченко Т. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія / Т. І. Ткаченко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.